

1989

Mauratis Nibbering (1958) heeft een uitgeverij en schrijft scenario's van historische audiovisuele documentaires. Zijn bijdrage aan het Veem omschrijft hij zelf als 'van alles een beetje en het meeste komt nog.' Hij is beeldhistoricus en kwam in 1989 in het Veem.

'Zo frivool mag een degelijk havenpakhuis natuurlijk niet zijn, ofschoon Foeke Kuipers in de detaillering van zijn gebouwen rond 1900 graag Art Nouveau elementen toepast.'

Tussen de Van Diemenstraat en de Barentszkade staan vier voormalige pakhuizen. Nu zijn het allemaal bedrijfsverzamelgebouwen. Twee ervan vormen samen het Werkgebouw Het Veem. Het grootste van deze twee is in architectuurhistorisch opzicht het meest interessant. Het is ook het mooiste pand Het Veem, dat als laatste van de bedrijfsverzamelgebouwen een opknapbeurt heeft ondergaan, is als enige van de vier gebouwen zoveel mogelijk in zijn waarde gelaten.

De NV het Nederlandsche Veem neemt in 1986 het initiatief om in het westelijke deel van het Amsterdamse havengebied een etablissement te bouwen voor de op- en overslag van 'koloniale' producten als tabak, cacao en koffie. Het hoofdgebouw, ontworpen door de Friese broers Roelof en Foeke Kuipers aan de Van Diemenstraat 10 (nu nummer 410), komt gereed in het kroningsjaar 1989. Toepasselijk krijgt het de naam Oranje Nassauveem. Beschut gelegen aan de Houthaven met directe toegang tot IJ en Noordzeekanaal, is het gebouw goed bereikbaar voor zeeschepen en dekschuiten. Spoorrails lang se Van Diemenstraat luiten aan op het rond de eeuwwisseling tot e economische levensader van Europa uitgroeide spoornet. Elektrisch aangedreven kranen en liften, vlakke vloeren van ruime afmetingen met een groot draagvermogen (overal tenminste 3000kg/m²) zijn standaardvoorzieningen voor een dergelijke moderne handelsinrichting. Welke producten opgeslagen worden blijkt uit de monsterzalen op de zolderverdieping. Een grote en drie kleine ruimtes ontvangen hun licht uit het noorden en zijn zo speciaal geschikt voor et keuren van de aangevoerde partijen stukgoed.

Tegenwoordig is tweederde van het overblijvende terrein tussen de Barentszkade en de Van Diemenstraat bebouwd met twee vemen van vergelijkbare grootte. In navolging van het hergebruik door de Veemkrakers zijn deze pakhuizen eveneens in gebruik als bedrijfsverzamelingspanden. De exploitatie van het veem Koningin Emma onder de huidige naam Y-Tech en het belendende pand Y-point is commercieel. Het aanzicht van de gevelwand aan de Van Diemenstraat is door de renovatie van de afgelopen jaren niet bepaald verbeterd. De ingreep is het middelste pand, Y-point is uitgevoerd zonder respect voor het terughoudende, sobere karakter van het voormalige pakhuis. Voor de verticale, in het gevelvlak liggende deurenrijen zijn gesloten, halfronde uitbouwen geplaatst. Vorm, kleurstelling en materiaalgebruik vloeken met de omgeving. Van een eigenzinnige oplossing door de verantwoordelijke architect is geen sprake door de armetierige en weinig originele uitvoering. Bovendien doorbreekt het rijtje plastic uitbouwende de ruimtelijke werking van de aaneengesloten rij pakhuizen. In verband met de oostwestsituering van de straat is voor het aanzicht van de gevels de voortdurend veranderende lichtval met de loop van de zon sterk bepalend. Vooral het strijklicht tegen de avondschemering wordt gehinderd.

Het Oranje Nassauveem is gebouwd tegen het eveneens in 1898 opgeleverde bedrijfspand van de NV Papier en Carton Industrie, voorheen Meijer en Couvee op nummer 12. Op een gevelsteen wordt nog de eerstesteenlegging in februari 1898 gememoreerd. De hoofdgevel aan de kop van de Van Diemenstraat kenmerkt zich door neo-classicistische opbouw, een tympaan bekroont de middenbeuk. De twee zijbeuken zijn identiek en iets lager uitgevoerd. Architect is J.A. van Straaten (1865-1920). Hij heeft in Amsterdam veel kantoor- en andere utiliteitsgebouwen gerealiseerd. Als katholiek kreeg hij in 1911 de opdracht de stadsvilla van de familie Dreesmann op de hoek van de Johannes Vermeerstraat en het Museumplein te bouwen. Zijn meest geslaagde ontwerp is de in 1989/90 afgebroken voormalige Simplex-rijwiel-fabriek aan de Overtoom, een sober en evenwichtig Art Nouveau-ontwerp. In een eventuele uitbieding voorziet de directie van Het Nederalsche Veem door de vloeren van nummer 10 op gelijke hoogte te stellen met die van het buurpand nummer 12. Vanaf 1936 zijn beide gebouwen in gebruik bij de NV. Na de oorlog gaat Nedveem op in de firma Pakhoed, die de gebouwen in 1978 verlaat.

Aan de Nederlandse bouwkunst tussen 1890 en 1940 leverden Roelof (1855-192?) en Foeke (1871-1954) Kuipers met hun boer Tjeerd (1857-1942) een aan de tijdgeest getrouwe bijdrage. Kerken, watertorens, woonhuizen, kantoren en utiliteitsgebouwen als het Veem ontwerpen ze in een breed scala aan neo-stijlen. Ze komen uit een familie van Friese verveners en timmerlieden. Hun vader Egbert Roel Kuipers is als kleine aannemer bekend met het bouwen in veenpolders. Door de landbouwcrisis in de jaren zeventig en tachtig van de 19de eeuw neemt het werk af in het zwaar getroffen Friesland. Amsterdam breidt in die tijd sterk uit en er is behoefte aan de ervaring van aannemers/architecten met het bouwen in drastische grond. In 1884 verhuist Egbert Roel met zijn gezin naar de hoofdstad. Voor de droogmakerij de Middenpolder bij Ouderkerk bouwt hij een stoomgemaal. De oudste zoon Roelof ontwikkelt zich tot architect-ingenieur; hij bouwt series watertorens in geheel Nederland. De tweede zoon Tjeerd bouwt vooral kerken. Een rijtje herenhuizen aan de Roemer Vischerstraat in Amsterdam is zijn opmerkelijkste werk (1894). Karstkarel en Terpstra noemen het project de 'apotheose van het neostilisme'. Samen vormen de panden een pan-Europees architectonisch panorama: Een Engelse cottage, een Hollands renaissancehuis, een Russisch kathedraaltje, een Italiaans palazzo, een Spaans-Moorse villa, een Frans Loire-chateautje en een Beiers-Gotisch fantasiehuis dat het goed zou doen op een Anton Pieckprent.

Zo frivool mag een degelijk havenpakhuis natuurlijk niet zijn, ofschoon Foeke Kuipers, de jongste van de drie roers, in de detaillering van zijn gebouwen rond 1900 graag Art Nouveau elementen toepaste. Roelof is verantwoordelijk voor de sterkteberekeningen en het overige ingenieurswerk. Het grondplan meet 28x62 meter. Op gietijzeren kolommen met een onderlinge afstand van ruim vijf meter rusten uit en staal samengestelde moerbalken. Dwars hierop liggen zware grenen vloerbalken.

Foeke ontwerpt de gevels in een overwegend neo-romaanse stijl (boogvenster, vierkante hoekbekroningen, ronde halftorens aan de kadezijde, kantelen op de torentjes.) ook neemt hij de indeling en de afwerking van het gebouw voor zijn rekening.

Aan de van Diemenstraat vertoont de gevel een symmetrische opbouw. De strenge raamindeling wordt doorbroken door vijf verticale durvenrijen. In de oorspronkelijke uitvoering staat boven elk van deze toegangen een vierkant erkertorentje, dat iets naar voren springt. Alleen het middelste stond niet op het dak, maar steekt vanuit de derde verdieping naar

voren. De tweede en vierde rij waren voorzien van uit de gevel stekende schachten ten behoeve van in pandig liften. Deze ombouwen en de beide buitenste torentjes zijn in de loop der jaren verdwenen, omdat enkele hijsinrichtingen overbodig werden. Het levendige, de monotonie van een vlakke gevelwand doorbreekende, karakter heeft in het gebouw toch behouden. Bij de renovatie in 1990 zijn de bouwvallig geworden daktorens, die hun functie allang verkozen hadden, gelukkig behouden gebleven. Ze zijn opnieuw in de oorspronkelijke stijl opgemetseld.

Het koppelgebouw – niet van de gebroeders Kuipers – is minder bijzonder dan het voormalige Oranje Nassauveem. In de buitenuren steken gemetselde kolommen iets naar voren. Ze laten het bouwskelet zien. De gevelopbouw vertoont aan alle drie de zijden dezelfde indeling. Aan de westzijde bekroont een nauwelijks gearticuleerd tympanon de gevel. Aan het gebouw is in de loop der tijd veel verbouwd. Na de overname in 1936 worden de meeste ramen belangrijk verkleind, dit komt het verband in het metselwerk ten goede. De in het muurvlak gemetselde rondbogen hebben ook die functie. Ter versterking zijn extra muurankers in de buitenkolommen geplaatst. Bij de recente renovatie in 1990 zijn enkele ramen weer vergroot.

De noord- of kadezijde is sinds de oplevering van het gebouw in 1898 nauwelijks veranderd. De noordzijde heeft een opmerkelijk van de zuidzijde verschillende opbouw. In tegenstelling tot de symmetrische, kasteelachtige, monumentale zijde aan de Van Diemenstraat past Foeke Kuipers aan de kade het traditionele beeldidoom toe van Amsterdamse pakhuisgevels sinds de zestiende eeuw. Puntgevels overhullen de vijf identieke deurrijen. Ze zijn door vier eveneens identieke gevelvlakken doorbroken. De ronde torens op de beide hoeken van het gebouw verschillen echter sterk. beide herbergen trappenhuisen. In de rechteroren is met een kleine aanbouw voorzien in een kantoorruimte voor de opzichter. Hier wordt de in het gehele gebouw toegepaste gele baksteen met lichtroze hardsteen afgewisseld. De verschillende bouwmassa's hebben onderling geen regelmatige verhoudingen. Dit duidt op een eclectische keuze voor historische bouwstijlen met lichte eigentijdse Art Nouveau-invloeden. Het rechtertorentje doet bijvoorbeeld denken aan de wijze waarop Kromhout de hoektoren in het America Hotel (1902) op het Leidseplein vanuit het gebouw laat oprijzen. In de toegevoegde details zijn Art Nouveau-kenmerken nog te herkennen. In het hek voor de toegangsdeur zijn sierlijke, van de natuur ontleende lijnen tot een velchwerk aaneengesmeed. Ook het helaas verdwenen smeedijzeren hek op het dak met de naam van het gebouw is op deze wijze uitgevoerd. De belettering en de gestileerde vogels als versiering aan de uiteinden zijn stijlzuiver. Hier en daar zijn in het oorspronkelijke schrijnwerk, zoals de voordeur nog sporen terug te vinden. Het mooiste voorbeeld van de tijdgeest is in een papieren bron terug te vinden. Ter gelegenheid van de ingebruikneming van het gebouw geeft de directie van NV Het Nederlandsche Veem in juni 1898 een bescheiden fotoatlas uit. Alle foto's zijn afgebeeld in getekende Art Nouveau-lijsten. Om hun directe eenvoud wekken ze bijna vertederend op.

Met dank aan Klaartje Schweizer.